

Навчання іншомовного монологічного мовлення в аспекті компетентнісного підходу¹

Стаття присвячена проблемі навчання іншомовного монологічного мовлення (ММ) в умовах компетентнісного підходу. Аналізуються комунікативні, психологічні та лінгвістичні характеристики ММ. Описуються складові іншомовної компетентності у ММ (КММ). Вивчаються фактори впливу на формування КММ. Обґрунтовуються етапи навчання ММ. Розглядаються вправи для формування КММ. Визначаються засоби навчання ММ і способи контролю рівня сформованості КММ.

Ключові слова: іншомовне ММ, КММ, уміння, навички, знання, комунікативні здібності, етапи, вправи, засоби, контроль.

Устименко О.М. Обучение иноязычной монологической речи в аспекте компетентностного подхода

Статья посвящена проблеме обучения иноязычной монологической речи (МР) в условиях компетентностного подхода. Анализируются коммуникативные, психологические и лингвистические характеристики МР. Описываются компоненты иноязычной компетентности в МР (КМР). Изучаются факторы влияния на формирование КМР. Обосновываются этапы обучения МР. Рассматриваются упражнения для формирования КМР. Определяются средства обучения МР и способы контроля уровня сформированности КМР.

Ключевые слова: иноязычная МР, КМР, умения, навыки, знания, коммуникативные способности, этапы, упражнения, средства, контроль.

Ustymenko O. Teaching foreign monologic communication in the aspect of the competency based approach

The article deals with the problem of teaching foreign monologic communication (MC) in the conditions of the competency based approach. The communicative, psychological and language monologue features are analysed. The components of foreign monologic communication competence (MCC) are described. The factors that influence the process of MCC are studied. The stages of teaching MC are grounded. Exercises for teaching MC are considered. Means of teaching and assessment of MCC are defined.

Key words: foreign MC, MCC, skills, habits, knowledge, communicative abilities, stages, exercises, means, assessment.

У попередньому числі журналу ми охарактеризували складові компетентності у монологічному мовленні (КММ), проаналізували фактори впливу на формування КММ, розглянули цілі формування КММ у початковій, основній та старшій школі, визначили типи монологів, якими оволодівають учні загальноосвітніх навчальних закладів. У цій частині нашої статті ми обґрунтуємо етапи формування КММ, представимо підсистему вправ

і завдань для формування КММ, дослідимо засоби формування КММ і розглянемо питання контролю рівня сформованості КММ.

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

Існують *два основних підходи* до формування вмінь монологічного мовлення (ММ). Відповідно до *першого* – «зверху вниз» – монологічні вміння розвиваються на основі прочитаного тексту (це різні етапи роботи з текстом). *Другий* – «знизу вгору» – передбачає розвиток цих умінь без опори на текст, відштовхуючись лише від тематики та її проблематики, вивченої лексики і граматики, а також мовленнєвих структур. Перший підхід неможливо застосувати на початковому ступені навчання, коли учні ще не вміють читати або коли навчальні тексти для читання не мають змістової основи для розвитку умінь ММ. Крім того, застосування першого підходу до формування КММ передбачає, що в учнів вже є достатній інформаційний досвід з певної теми (включаючи міжпредметні зв'язки), рівень сформованості лексичних і граматичних навичок достатній для говоріння ІМ, мовленнєвий репертуар учнів є широким, вони володіють необхідними мовленнєвими вміннями та прийомами. Ми вважаємо, що навчання зв'язного монологічного висловлювання певного типу має відбуватися за ступеневим принципом, а отже **раціональнішим є другий підхід**.

Таким чином, у методиці навчання іноземних мов і культур (ІМіК) виділяють **три етапи** формування КММ [3, с.44]. В основу кожного з них покладено якість висловлювання учнів, причому ця якість обов'язково веде до збільшення обсягу зразків мовлення (ЗМ), що використовуються учнем.

Функціональною одиницею усного ММ є монологічна єдність – група фраз, які поєднані одним об'єктом мовлення, висловлюють одну закінчену думку і виконують певну комунікативну функцію, тому *одиницею навчання* ММ виступає не окреме речення, а понадфразова єдність. Завдання **першого етапу** полягає в тому, щоб навчити учнів об'єднувати ЗМ рівня фрази в одну понадфразову єдність. Наприклад, за темою „Погода” учні можуть з'єднувати такі ЗМ:

Англ. It's cold today.
It isn't snowing now.
The sky is blue.
The sun is shining;

Нім. Es ist kalt heute.
Es scheid nicht.

¹ Закінчення. Початок статті див. у № 1 за 2013 рік.

Der Himmel ist blau.
Die Sonne schneit;

Франц. Il fait mauvais aujourd'hui.
Le soleil ne brille pas.
Le ciel est gris.

Il pleut;

Исп. Hoy hace mal tiempo.
No hace sol.
Hace frío.
Está nublado pero no llueve.
No hace sol.

Кожний учень вимовляє одну фразу. Будь-які фрази вважаються правильними, якщо вони відповідають темі та грамотно оформлені у мовному відношенні. Вже на цьому етапі враховується самостійність висловлювання: вчитель лише називає тему, визначає загальний напрям думки, а вибір конкретного змісту залишається вільним.

На **другому етапі** формування КММ учні вчать самостійно будувати висловлювання понадфразового рівня. Навчання ММ здійснюється за допомогою різних змістових **опор**: зображальних, вербальних, комбінованих (класифікація за способом презентації матеріалу). У ролі **зображальних** опор виступають окремі малюнки, слайди, тематичні й сюжетні картини, композиції на магнітній дошці, кодограми тощо. До **вербальних** опор відносяться підстановчі таблиці, логіко-синтаксичні і структурно-мовленнєві схеми, денотатні карти, ключові слова і словосполучення, прості й розгорнуті плани, друковані тексти, фонограми тощо. Опори допомагають створити навчально-мовленнєву ситуацію, варіювати її та, відповідно, мовлення учнів.

Важливим видом **вербальної зорової опори є підстановча таблиця**, яка здатна забезпечити логічний зв'язок речень, їх граматичну правильність, належний вибір усіх необхідних мовних засобів для побудови власного висловлювання. Наприклад: опишіть одного із членів своєї сім'ї, користуючись таблицями.

Англійська мова

1.	My mother's My father's My brother's My sister's		name is		
2.	He She	is isn't	tall. very tall. small.		
3.	He She	has	an oval a round	face.	
4.	His Her	hair is	fair dark	and	short. long.
5.	His Her	eyes	are	blue. grey. green. brown.	

Німецька мова

1.	Mein Meine	Mutter Vater Bruder Schwester		heißt	
2.	Er Sie	ist ist nicht		schlank. dick. mager.	
3.	Er Sie	hat	ein	ovale rundes	Gesicht.
4.	Er Sie	hat		braune blaue schwarze dunkle grüne	Augen.
5.	Er Sie	hat		blondes schwarzes helles	Haar.

Французька мова

1.	Mon père Ma mère Mon frère Ma soeur			s'appelle ...	
2.	Il Elle	est n'est pas		grand(e). très grand(e). petit(e).	
3.	Il Elle	a		le visage	ovale. rond.
4.	Ses	cheveux	sont	blonds bruns châtains	et longs. courts.
5.	Ses	yeux	sont	bleus. noirs. bruns. verts.	

Іспанська мова

1.	Mi papá Mi mamá Mi hermano(a)			se llama	
2.	Él Ella	es no es		alto(a). muy alto(a). bajo(a).	
3.	El Ella	tiene		la cara	ovalada. redonda.
4.	Su	pelo	es	castaño rubio negro	et corto. largo.
5.	Sus	ojos	son		azules. grises. verdes. negros. castaños.

У навчанні ММ широко використовується така ефективна вербальна опора як **структурно-логічна схема**, що забезпечує логічну послідовність висловлювання і створює можливість для варіювання змісту в залежності від реальних обставин. Наприклад:

Учитель: Розкажіть про себе, користуючись цією схемою.

Англ. My name is *Нім.* Mein Name ist
My surname is Mein Vorname ist
I am ... years old. Ich bin ... Jahre alt.
I am a pupil of the ... form. Ich besuche die ... Klasse.

Франц. Je m'appelle ...
 Mon nom de famille est
 J'ai .. ans.
 Je suis un (une) élève de

Исп. Me llamo... .
 Mi apellido es
 Tengo ... años.
 Soy alumno(a) del ... grado.

Поряд з такими таблицями і схемами застосовуються також **ілюстративні вербальні опори**, які лише підказують тематику, певний зміст і послідовність висловлювань. Різновидом вербальної опори може служити **висловлювання-зразок** у звуковому (фонограма, мовлення учителя) чи зоровому (друкований текст) варіанті.

З метою навчання усного мовлення доцільніше використовувати **звуковий зразок** (фонограму), в якому після кожної фрази передбачена пауза для висловлювання учнів за аналогією. Проте слід пам'ятати, що поступово опори обов'язково усуваються.

Учитель: Ти береш участь у конкурсі гідів для навколосвітньої подорожі. Підготуйся до виступу перед членами міжнародного журі. В паузах за диктором, який описує Україну, опиши одну із країн світу (Англію, США, Німеччину, Францію, Іспанію).

Англійська мова

Sp: Ukraine is situated in Europe. //
 P: ... is situated in ...
 Sp: It is washed by the Black Sea and the Sea of Azov. //
 P: It is washed by ...
 Sp: It has an area of more than 603 thousand square kilometres. //
 P: It has an area of ...
 Sp: Ukraine borders on Poland, Slovakia, Hungary, Romania, Moldova, Belarus and Russia. //
 P: ... borders on ...
 Sp: Its capital is Kyiv. //
 P: Its capital is ...

Німецька мова

Sp: Die Ukraine liegt in Europa. //
 Sch: ... liegt in ...
 Sp: Sie ist von dem Schwarzen Meer und dem Asowschen Meer umspült. //
 Sch: ... ist von ... umspült.
 Sp: Ihr Territorium beträgt über 603 Tausend km². //
 Sch: ... Territorium beträgt ...
 Sp: Die Ukraine grenzt an Polen, Slowakei, Ungarn, Rumänien, Moldowa, Weißrußland und Rußland. //
 Sch: ... grenzt an ...
 Sp: Ihre Hauptstadt ist Kyjiw. //
 Sch: ... Hauptstadt ist ...

Французька мова

Sp: L'Ukraine est située en Europe. //
 E: ... est située en ...

Sp: Son territoire est 603,5 km². //
 E: ...
 Sp: L'Ukraine est baignée par la Mer Noire et la Mer d'Azov. //
 E: ... est baignée par ...
 Sp: L'Ukraine voisine avec la Pologne, la Slovaquie, la Hongrie, la Roumanie, la Moldova, la Biéloruss et la Russie. //
 E: ... voisine avec ...

Іспанська мова

L: Ucrania está situada en Europa. //
 Al: España ...
 L: El territorio de Ucrania es 603,5 kms². //
 Al: ...
 L: Al Norte Ucrania limita con Rusia y Belarus, al sur – con Moldova. //
 Al: ...
 L: Al Oeste Ucrania limita con Polonia, Hungría y Rumania. //
 Al: ...
 L: La capital de Ucrania es Kyiv que tiene cerca de 3 millones de habitantes. //
 Al: ...

Головне завдання **третього етапу** формування вмінь ММ – навчити учнів створювати монологічні висловлювання текстового рівня різних функціонально-смилових типів мовлення згідно тематики, яка передбачена програмою для даного класу. Третій етап характеризується розвитком умінь виражати своє особисте ставлення до фактів чи подій, про які висловлюється учень; формулювати критичну оцінку і доводити правильність будь-якого факту; включати до свого мовлення елементи розмірковування, аргументації. Одночасно повинно відбуватися збільшення обсягу висловлювання. Учні повинні заздалегідь засвоїти ряд словосполучень і штампів, характерних для ММ. Включення подібних словосполучень до монологічного висловлювання дає можливість учням передати своє особисте ставлення до обговорюваних подій і фактів. На цьому етапі вдосконалюється діяльність із самостійного моделювання програми висловлювання і відбувається поступовий перенос уваги учнів від способів оформлення думки до смислу висловлювання, а також до реалізації комунікативного наміру.

Завдання на цьому етапі формулюються таким чином, щоб учень не міг обмежитись двома-трьома реченнями. Наприклад, *учитель звертається до учнів:*

Якщо ви згодні з таким твердженням, наведіть свої докази, що підтверджують його справедливність:

Київ – красиве місто.

Літо – найкраща пора року.

Теніс – найбільш захоплюючий вид спорту.

Виконуючи такі завдання, учні вчаться розвивати думку, передавати її засобами ІМ, доводити правильність власних тверджень.

ПІДСИСТЕМА ВПРАВ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОНОЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ

Усі *вправи* для формування КММ мають *відповідати певним вимогам*: бути посилюючими за обсягом (з урахуванням поступового нарощування труднощів: мовленнєвого матеріалу, умов виконання та характеру мовленнєвої діяльності); враховувати методичну типологію ММ; залучати різні види пам'яті, сприймання і мислення; бути цілеспрямованими і вмотивованими; активізувати пізнавальну і розумову діяльність учнів; містити найтиповіші життєві приклади і ситуації спілкування [4, с.23-26].

Структура вправи для формування КММ повинна відповідати послідовності етапів моделі монологічного мовленнєвого висловлювання (мотиваційно-спонукаючий етап – виникнення мотиву передати в усній формі якусь інформацію та формулювання думок (внутрішнє мовлення); виконавчий етап – звукове оформлення думки за допомогою мовних засобів (зовнішнє висловлювання) та контрольний етап, під час якого можлива корекція помилок, що виникають у процесі зовнішнього мовлення [2, с.76-77].

Згідно з трьома етапами формування умінь ММ до підсистеми вправ для розвитку умінь ММ входять три групи вправ для навчання цього виду мовленнєвої діяльності [3, с.44]:

- I група вправ – *вправи у з'єднанні речень у понадфразові єдності*;
 II група вправ – *вправи для оволодіння мінімонологіями*;
 III група вправ – *вправи для оволодіння різними типами монологів*.

Крім того, на кожному етапі формування КММ і, відповідно, у кожній групі вправ передбачається використання спеціальних вправ для засвоєння учнями *знань*, які необхідні для здійснення ефективного монологічного спілкування.

Вправи I групи

Мета вправ I групи – навчити учнів об'єднувати засвоєні раніше зразки мовлення рівня фрази у висловлювання понадфразового рівня. При виконанні цих вправ учні мають оволодіти також засобами міжфразового зв'язку (ЗМЗ), характерними для того типу монологу, який є метою навчання в даному циклі уроків.

Вправи I групи можна віднести до умовно-комунікативних продуктивних вправ. Це вправи на *приєднання*, коли продуктована учнем фраза приєднується до фрази, висловленої учителем, диктором або іншим учнем, а також вправи на *об'єднання* структурно однотипних і різнотипних зразків мовлення. Вони виконуються в режимах „учитель-учень” (учень 1, 2, 3), „фонограма-учень”, „учень-клас”. Наприклад, тема „Школа” (підтема „Класна кімната”).

Завдання: Діти, давайте опишемо з вами наш кабінет іноземної мови. Я почну, а ви допомагайте мені, будь ласка.

Англійська мова

- T: Our English study-room is large and light.
 P₁: There are three windows in the study-room.
 P₂: The windows are large.
 P₃: There are twelve pupils' desks in the room.
 P₄: The desks are blue.
 P₅: There are books, exercise-books, pens and pencils on the pupils' desks.
 P₆: There is a pen and a pointer on the teacher's table.
 P₇: The teacher's table is brown. Etc.

Німецька мова

- L: Unser Klassenzimmer ist groß und hell.
 Sch₁: Im Klassenzimmer sind 3 Fenster.
 Sch₂: Die Fenster sind breit.
 Sch₃: Im Klassenzimmer sind 12 Schulbänke.
 Sch₄: Die Schulbänke sind grün.
 Sch₅: Auf den Schulbänken liegen Lehrbücher, Hefte, Kugelschreiber und Bleistifte.
 Sch₆: Auf dem Lehrertisch liegen ein Kugelschreiber und ein Lehrbuch.
 Sch₇: Der Lehrertisch ist braun.

Французька мова

- M: Notre salle de français est claire.
 E₁: Dans la classe il y a 3 fenêtres.
 E₂: Les fenêtres sont grandes.
 E₃: Dans la classe il y a 12 pupitres.
 E₄: Les pupitres sont bleus.
 E₅: Sur les pupitres il y a beaucoup de livres, cahiers, stylos et crayons.
 E₆: Sur le bureau du professeur il y a un stylo et une baguette.
 E₇: Le bureau du professeur est brun.

Іспанська мова

- M: Nuestro gabinete de español es grande y claro.
 Al₁: En el gabinete hay tres ventanas.
 Al₂: Las ventanas son grandes.
 Al₃: En el gabinete hay doce pupitres.
 Al₄: Los pupitres son azules.
 Al₅: Sobre los pupitres hay libros, cuadernos, bolígrafos y lápices.
 Al₆: Sobre la mesa del maestro hay una pluma y un puntero.
 Al₇: La mesa del maestro es marrón.

Це вправа на приєднання. Висловлювання кожного учня залишається на рівні фрази, але, приєднуючись до попереднього, воно стає понадфразовим. Учитель спрямовує висловлювання учнів, домагаючись з'єднання речень, логічно пов'язаних між собою.

Наведемо приклад вправи на об'єднання різноструктурних зразків мовлення рівня фрази у висловлювання на рівні ПФЄ. Послідовність фраз у висловлюванні детермінована фонозразком та інформацією з таблиці.

Тема „Місце проживання”, підтема „Країни світу”.
Task: An international round-the-world expedition of young geographers is being organized. The winners of a special competition in geography will become members of the

expedition. Let's start practising. You're to speak about the area and the population of each country on our list. Here's a table for you with the information you need.

Country	Population	Area (sq km)
Australia	23,048,411	7,682,300
Austria	7,911,096	83,851
Canada	34,278,400	9,976,139
Estonia	1,340,100	45,100
France	63,864,741	543,998
Spain	45,957,671	504,742
The UK	60,356,419	244,493
The USA	311,800,000	9,822,769
Ukraine	45,617,419	603,550

Example:

Sp: The population of Australia is 23,048,411. Its area is 7,682,300 square kilometres. // Etc.

Наступний приклад – вправа на об'єднання різноструктурних зразків мовлення рівня фрази у висловлюваннях на рівні ПФЄ (3 фрази). Послідовність фраз у висловлюванні детермінована інструкцією-завданням учителя.

Тема „Помешкання”.

Завдання: Ми продовжуємо розмову про наші будинки і квартири. Скажіть, в якому будинку (багатоквартирному чи приватному) ви живете, який будинок/яка квартира та які кімнати є у вас.

Учень: My family and I live in a five-storeyed block of flats. We've got a three-roomed flat. There's a sitting-room, a bedroom and a nursery in our flat.

До вправ I групи належать також **мовні вправи** на усвідомлення учнями **ЗМЗ**, характерних для певного типу монологу. Це вправи на знаходження потрібних засобів зв'язку, їх виписування, з'єднання за їх допомогою 2-4 речень. На початковому ступені навчання ці вправи бажано виконувати тоді, коли учні переходять до читання тематичних текстів. Так, наприклад, після читання тексту „My Day” необхідно звернути увагу учнів на обставини часу в розповіді про свій учорашній день: yesterday, at seven o'clock, then, after school, after dinner, in the evening, at half past ten тощо. Учням можна запропонувати виписати вдома засвоєні у класі ЗМЗ для використання їх на наступних уроках як опори при створенні самостійних висловлювань на рівні ПФЄ.

На **другому і третьому етапах** формування КММ доцільно виконувати вправи на з'єднання 2-3 речень у ПФЄ за допомогою засвоєних ЗМЗ. Приклад вихідного речення: „Учора я хотів(ла) піти в театр (написати листа). Не було квитка (не було часу). Це була прем'єра (мені довелося затриматися у школі)”. ЗМЗ: „але, на жаль; справа в тому, що ...”.

Учень: „Учора я хотів(ла) піти в театр (написати листа). Але, на жаль, не було квитка (не було часу). Справа в тому, що це була прем'єра (мені довелося затриматися у школі)”.

Вправи II групи

Мета вправ II групи – навчити учнів **будувати висловлювання понадфразового рівня**, так звані мінімонологи. Це комунікативні продуктивні вправи першого рівня, в яких допускається використання різних опор. Режими роботи: „учень-клас”, „учень-група учнів”, „учень-учень”.

У вправах II групи мовлення учнів не детермінується, а лише спрямовується та мотивується комунікативним завданням. Для забезпечення логічної зв'язності слабшим учням пропонуються різні опори, які поступово усуваються. Вибір опори визначається вчителем у кожному конкретному випадку в залежності від типу монологу, на оволодіння яким спрямована вправа, а також від рівня навченості учнів.

Розглянемо деякі найефективніші для формування КММ **опори** у послідовності від найповніших до недостатньо повних. Насамперед це **підстановча таблиця**, з кожної частини якої учень вибирає мовленнєві одиниці згідно з навчально-мовленнєвою ситуацією. Її можна використати для навчання монологу-опису, монологу-розповіді та монологу-повідомлення.

Вправа 1. Тема „Людина”, підтема „Зовнішність”.

Завдання: Опиши зовнішність одного із членів своєї родини, на якого, на твою думку, ти найбільше схожий.

Це опора у вигляді **підстановчої таблиці закритого типу**. Будуючи своє висловлювання, учень обирає частини таблиці, які є актуальними за змістом стосовно тієї особи, про яку розповідає.

Англійська мова

1.	I have	a an	older younger	father. mother. grandfather. grandmother. brother. sister.
2.	My	father. mother. grandfather. grandmother. brother. sister.	is	tall. short. handsome. pretty. beautiful.
3.	His Her	face	is	round. oval. broad. narrow.
4.	His Her	nose eyes	is are	black. brown. blue. green. grey. short. straight.
5.	His Her	hair	is	short. long. fair. dark.
6.	His Her	lips cheeks forehead chin ears neck	is are	red. pink. broad. narrow. small. white.

Німецька мова

1.	Ich habe	eine(n)	jungere(n) ältere(n)	Vati. Mutti. Opa. Oma. Bruder. Schwester.
2.	Mein(e)	Vati Mutti Opa Oma Bruder Schwester	ist	hübsch. klein. nett. schön. streng. gutherzig.
3.	Sein (Ihr)	Gesicht	ist	rund. oval.
4.	Seine (Ihre)	Nase	ist	blau. grün. braun. grau. schwarz.
5.	Seine (Ihre)	Augen	sind	short. long. fair. dark.
6.	Sein (Ihr)	Haar	ist	blond. hell. schwarz. rot. grau.
7.	Seine (Ihre)	Hals Lippen Ohren Kinn Wangen Stirn	ist sind	lang. rot. klein. rund. rosa. hoch.

Французька мова

1.	J'ai	un père. une mère. un grand-père. une grand-mère. un frère une soeur	aîné, -e. cadet, -te.	
2.	Mon Ma	père mère frère soeur	est	de haute taille. de petite taille. sympatique. fort. beau (belle).
3.	Son visage	est	rond. large. ovale.	
4.	Son nez	est	droit. long. retroussé.	
5.	Ses yeux	sont	bruns. bleus. gris. noirs. grands. beaux.	
6.	Ses cheveux	sont	noirs. blancs. bruns. longs. beaux.	
7.	Ses joues	sont	rouges. roses.	
8.	Son front	est	large. étroit.	

Іспанська мова

1.	Tengo	papá. mamá. abuelo(a). hermano(a)	(menor, mayor).
2.	Mi	papá mamá abuelo(a) hermano(a)	es alto(a). bajo(a). delgado(a). fuerte. guapo(a).
3.	Su cara	es alargada redonda olavada	y su frente es ancha. estrecha.
4.	Su nariz	es	recta. chata. larga.
5.	Sus ojos	son	castaños. azules. grises. grandes. bonitos. expresivos.
6.	Su pelo	es	negro. rubio. castaño. corto. largo. rizado.

У цій вправі використана **повна вербальна опора**. В подальшому її можна замінити ілюстративною опорою, яка підкаже послідовність опису малюнків.

Окрім повних вербальних опор існують **неповні/часткові вербальні опори** у вигляді **підстановчих таблиць відкритого типу, структурно-мовленнєвих схем та логіко-синтаксичних схем висловлювання**. Наприклад, у наступній вправі опора має вигляд **підстановчої таблиці відкритого типу**. Будуючи своє висловлювання, учень заповнює „відкриті” частини таблиці актуальним змістом стосовно тієї пори року, про яку розповідає.

Вправа 2. Тема „Природа і погода”.

Завдання: Our English pen-friend is going to visit us next year. Now you're talking to your pen-friend on the telephone. Invite her/him to Ukraine. Describe Ukrainian weather in one of the seasons. Make use of the substitution table given below.

In	winter summer autumn spring	the weather the sky the sun the days the temperature	is
----	--------------------------------------	--	----	-----	---

У наступній вправі опорою виступає **структурно-мовленнєва схема** висловлювання. Такі опори доцільно давати на картках лише слабким учням.

Вправа 3. Тема „Свята і традиції”.

Завдання: Janet wonders how we celebrated New Year's day. We'll write a letter to her. But before we start, let's talk about how Ukrainian people usually celebrate this festival. I'll begin a statement and you'll complete it. Make use of Janet's story.

1. In Ukraine the First of January, New Year's Day, is ...
2. People do not go ...
3. The holiday begins on the ...
4. Relatives and friends come to ...
5. After twelve o'clock some young people go out into ...

У наступному прикладі опорою є **логіко-синтаксична схема**, яка визначає логічну послідовність висловлю-

вання, але дає можливість варіювати зміст у залежності від реальних подій та інтересів учнів.

Вправа 4. Тема „Спорт”.

Завдання: Sports Day isn't the only day when sports events take place at your school. Tell your British friend about sports events at your school which took place last week. Make use of the skeleton given below. Work in pairs.

Last week there were many sports events at our school.
Our ... team won/lost the game with the score ... to ...
The match ended in ...

До часткових вербальних опор можна віднести **план висловлювання, ключові слова, денотатні карти**. Наприклад, у цій вправі план представлений у вигляді номінативних речень:

Вправа 5. Тема „Місце проживання”, підтема „Країни світу”.

Завдання: Now you've got full information about each country on our list. Practise describing them in small groups. Follow the outline.

1. The country's position on the world's map.
2. Its seas and oceans.
3. Its population and areas.
4. Its capital.
5. The language/languages spoken.

План висловлювання може бути представлений у вигляді **запитань**. Наприклад:

Вправа 6. Тема „Україна”.

Завдання: We're speaking with some French schoolchildren. Unfortunately, we don't know French. They don't know Ukrainian either. But still we can communicate. French schoolchildren study English as well as we do. They are going to ask us many questions about our country. Here are their questions.

1. Where is Ukraine situated?
2. What seas is it washed by?
3. What is the area of the country?
4. What is the population of the country?
5. What is the capital of the country?
6. Does it stand on a river?
7. What is the population of the capital?
8. What is the main street of the capital?
9. What language is spoken in Ukraine?

Answer the French schoolchildren's questions.

Наведемо приклад вправи, в якій неповною вербальною опорою є **ключові слова та словосполучення**.

Вправа 7. Тема „Відпочинок і дозвілля”.

Завдання: You're visiting your British friend who caught cold some days ago. Now he/she is much better but still stays in bed. Greet the boy/girl and ask about his/her health. Tell him/her how your friends and you spent the weekend in the country. Don't forget to describe the weather you had during the weekend. You can make use of the following key phrases:

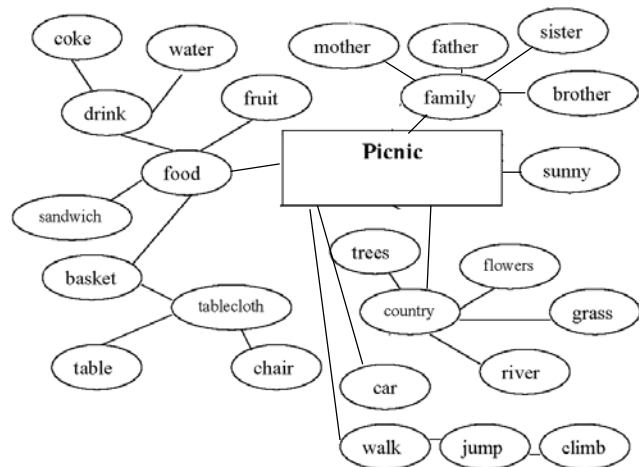
spent the weekend in the country/in a small town/in a big city
went there by train/by bus/by car/on foot
The weather was ... It ... The ice seemed ...
rode a horse/in a one-horse open sleigh
skied down steep slopes
skated on the pond/on the lake/on the river

Будувати зв'язне логічне монологічне висловлювання допомагає також **денотатна (ментальна) мапа (mind map)**

або **спайдограма (spidergram)** – деревоподібна смислова схема, на якій зображені слова або інші поняття, пов'язані „гілками”, що відходять від центрального поняття. Денотатна мапа допомагає підготувати повідомлення, розповідь, виступ або доповідь за певною темою, тому що дозволяє побачити всі складові завдання, визначити зв'язки між ними і водночас отримати комплексну картину. Спираючись на карту, учень у логічній послідовності буде речення за реченням, синтезуючи їх у цілісне монологічне висловлювання. Наприклад:

Вправа 8. Тема „Відпочинок і дозвілля”.

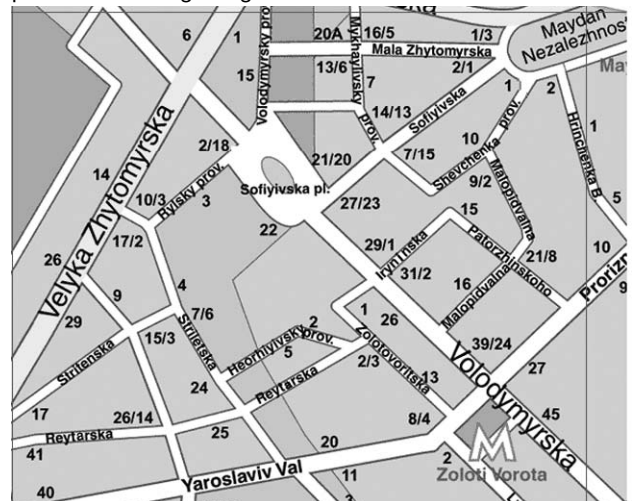
Завдання: Last Sunday your family had a wonderful picnic in the country. Tell your friends about it. The mind map below will help you.

У багатьох випадках, зокрема при оволодінні монологом-описом, доцільно використовувати **змішані вербально-зображальні опори**. Це може бути, наприклад, план квартири з назвами кімнат, план школи з позначенням кабінетів, схематичний план частини міста тощо. При цьому важливим є те, щоб це були плани та схеми знайомих учням місць.

Вправа 9. Тема „Рідне місто”.

Завдання: You are a Kyivan. In Maydan Nezalezhnosti you meet a foreign tourist. He (she) asks you how to get to Zoloti Vorota subway station. Help him (her). Have a look at the map (використовується англомовна мапа Києва). It will help you practise to be a good guide.

Зображальними опорами на цьому етапі формування КММ можуть бути окремі малюнки, слайди тощо. Проте часто буває так, що висловлювання учня в опорі на малюнки не мотивується: він не знає, для чого він описує малюнок і до кого звернене його висловлювання. Відповідно мовлення втрачає одну з найважливіших властивостей – зверненість. Для кого і навіщо, наприклад, описувати погоду за вікном, якщо всі бачать, яка вона? Необхідно створити навчально-мовленнєву ситуацію, яка б мотивувала опис погоди за вікном, як це зроблено у цій вправі:

Вправа 10. Тема „Природа і погода”.

Завдання: Our friend Susan is phoning us. Let's tell her about today's weather. Make use of the substitution table.

1.	It	is isn't	cold warm hot wet frosty	now. today.	
2.	The sun	is isn't	shining	now.	
3.	The sky	is	blue grey clear cloudy	today.	
4.	A	warm cold chilly strong	wind is blowing	now.	
5.	It	is isn't	raining	now.	
6.	I think	the weather	is	good bad	today.

Вправи III групи

Мета вправ III групи – навчити учнів **створювати монологічні висловлювання текстового рівня** різних функціонально-сміслових типів мовлення в обсязі, який передбачено програмою для певного класу. Вправи III групи належать до комунікативних продуктивних вправа другого рівня. Вони складаються з комунікативного завдання учителя та висловлювання учня. Комунікативне завдання мотивує висловлювання учня, спонукає його до участі в мовленнєвій іншомовній діяльності та визначає межі висловлювання. Наведемо приклади вправ III групи.

Вправа 1. Тема „Наука і технічний прогрес”. Підтема „Сучасні засоби комунікації”. Очікуване висловлювання – монолог-опис.

Завдання: Ти плануєш придбати новий мобільний телефон. Опиши продавцю, який саме телефон ти хочеш купити.

Вправа 2. Тема „Стиль життя”. Підтема „Хобі”. Очікуване висловлювання – монолог-розповідь.

Завдання: Ти – відомий актор. Розкажи в інтерв'ю журналісту про своє хобі.

Вправа 3. Тема „Спорт”. Очікуване висловлювання – монолог-міркування.

Завдання: Ти – відомий спортсмен. Розкажи своїм прихильникам, чому ти любиш спорт.

При виконанні вправ III групи **опори**, як правило, **не використовуються**. На цьому етапі в учнів вже мають бути сформовані внутрішні опори, які забезпечують перехід від опорного висловлювання до самостійного. Учні будують свої висловлювання за власною програмою. Стимулом до говоріння є зміст майбутнього висловлювання, який повинен стати внутрішньою наочністю.

Проте в окремих випадках застосування опор є доцільним: можна записати власні імена, географічні назви, цифри на окремих картках для кожного учня чи на дошці для всієї групи. Використання зображальних опор у вправах III групи має бути природним. Так, коли описується географічне положення країни, мова якої вивчається, доцільним буде використання географічної карти з написами ІМ. Наприклад:

Вправа 4. Тема „Місце проживання”, підтема „Країни світу”. Очікуване висловлювання – монолог-опис.

Завдання: Ти – учитель географії в англійській (німецькій, французькій, іспанській) школі. Розкажіть вашим учням про географічне положення вашої країни, її площу та населення, користуючись географічною картою Західної Європи.

Тематичні малюнки з багатьма деталями (наприклад, зображення магазину з різноманітним крамом) доцільно використовувати при введенні нових ЛО чи ГС, але не в процесі навчання ММ, оскільки деталі „прив'язують” до себе висловлювання учнів, гальмують їхню мовленнєву діяльність. Додамо, що монологічне висловлювання може бути *непідготовленим* (відразу після отримання комунікативного завдання) або заздалегідь *підготовленим*. Для першого етапу навчання характерне лише непідготовлене ММ, на другому етапі воно переважає, на третьому етапі використовуються обидва види ММ.

Слід звернути увагу на вправи на *переказ*. Їх застосування для навчання підготовленого ММ є нормальним за умови, якщо слухачі ще не знають змісту того, що переказується, і цей зміст може бути для них цікавим. Переказ буде доречним, якщо це:

- переказ особам, які незнайомі з його змістом;
- переказ, здійснений з певним мовленнєвим завданням;
- переказ з урахуванням ситуації і більшого контексту (поінформованість слухача, його стан тощо);
- переказ, в основі якого лежать дії трансформації, комбінування та парафразу прочитаного або прослуханого тексту.

Отже, неприпустимим є переказ усіма учнями тексту, який вони разом прочитали, або фільму, переглянутого усім класом, чи ще чогось такого, що ніяк не може зацікавити слухачів. Такі вправи не мають ніякого комунікативного значення, тому що передають повністю відому всім слухачам інформацію. Їх безглуздо використовувати для навчання мовленнєвого спілкування.

Одночасно з формуванням умінь у ММ учні набувають певних знань про ММ, які забезпечують подальший розвиток комунікативних здібностей до ММ.

Засоби формування компетентності у монологічному мовленні

З метою формування КММ у навчальному процесі використовуються практично всі основні та допоміжні засоби навчання іноземних мов і культур: як для учителя, так і для учня (нетехнічні і технічні). Всі засоби, що застосовуються для навчання ММ, мають створювати іншомовне середовище, забезпечуючи функціонування ММ учнів, мотивувати їх до навчання, сприяти їхній усвідомленій і творчій активності, забезпечувати навчальний процес необхідною наочністю, відповідати вимогам індивідуального і диференційованого підходів до викладання іноземних мов і культур. Засоби формування КММ повинні полегшувати процес навчання ММ як для учнів, так і для вчителя на всіх етапах. Слід пам'ятати, що використання засобів формування КММ має бути методично доцільним, відповідати поставленим цілям і завданням. Головна **мета** застосування засобів формування КММ – сприяти раціональному засвоєнню знань та інтенсивному розвитку навичок і вмінь ММ.

У навчанні учнів створювати іншомовні монологічні висловлювання широко застосовуються такі **технічні** аудитивні, візуальні та аудіовізуальні засоби як фонограма, відеограма, відеофонограма. Їх можна використовувати в якості зображальних, вербальних і комбінованих опор та як джерела інформації і стимул для спілкування у монологічній формі. Рекомендуються такі **форми роботи**: співвіднесення аудіо-/відеоряду з текстом; прогнозування тематики і змісту відеофрагмента, переглянутого без звуку; прогнозування тематики і змісту сюжету наступного аудіо-/відеоряду; опис подій, їх місця і часу, предметів, зовнішності дійових осіб, їхніх вчинків та взаємовідносин у відповідності до прослуханого/переглянутого фрагмента; переказ одного або декількох слайдів (епізодів); коментування сприйнятої аудіо-/відеоінформації; озвучування учнями одного з мовців з прослуханого/переглянутого фрагмента; передавання сюжету фільму від імені одного з персонажів; створення висловлювання на основі почутого тексту, переглянутих слайдів, телепередачі, відеофільму та ін.

Наведемо приклад *завдання* для розвитку вмінь ММ на основі відеофонограми:

Ти – автор сценарію фільму, в якому багато епізодів, коли актори нічого не говорять. Передай від імені героя фільму його думки у цій „німій” сцені.

Технічні засоби навчання ММ допомагають інтенсифікувати процес формування КММ. Лінгафонні кабінети дають змогу організувати одночасні монологічні висловлювання учнів, комбінуючи різні форми роботи, полегшуючи процес управління і контролю іншомовленневої діяльності учнів на уроці. Обладнання таких кабінетів дозволяє учням записати своє ММ на носій, прослухати запис і порівняти зі зразковим. Записування вчителем на аудіо-/відеоплівку монологічних висловлювань учнів дає змогу здійснювати контроль рівня

сформованості КММ, аналізувати навчальні досягнення учнів і розробляти ефективні способи їх покращення.

Мультимедійні навчальні програми спрямовані головним чином на розвиток самостійної діяльності учнів в оволодінні ММ. Крім того, для підвищення рівня автономії учнів у рамках опанування ММ вагомим значенням набуває проектна робота – при підготовці проектних завдань учні все частіше звертаються до ресурсів Інтернету, який виступає джерелом інформації для учнівських доповідей та презентацій. Проте не варто витрачати аудиторний час на завдання, які потребують самостійної, індивідуальної, пошукової праці. Робота учнів в Інтернеті повинна, в основному, проходити за межами класних занять з ІМ.

З **нетехнічних** засобів навчання ММ широко використовується зорова наочність – зображальні, вербальні, комбіновані опори, приклади яких наведені вище.

До нетехнічних засобів навчання, точніше до матеріалів та прийомів навчального процесу, які допомагають учителю організувати ефективне формування КММ, а учням – ефективно оволодіти ММ, відносяться також **комунікативні (мовленнєві) ігри** для розвитку усного ММ. Наприклад:

Гра «Снігова грудка». Учитель пропонує певну тему для майбутнього монологічного висловлювання і сам говорить перше речення. Кожний учень повинен придумати наступне речення, яке має бути логічним завершенням попереднього, щоб утворювався зв'язний текст.

Гра «Прислів'я». Учні подаються прислів'я іноземною мовою і пропонується знайти їх еквіваленти. Потім учні мають створити розповідь, підсумком якої буде запропоноване прислів'я.

Гра «Безлюдний острів». Учитель створює ситуацію: учням доведеться висадитися на безлюдний острів. Із запропонованих речей гравці мають обрати 8 речей, найбільш необхідних для життя на безлюдному острові, та назвати їх. Вони повинні обґрунтувати свій вибір.

У навчанні ММ застосовуються також ігри з використанням прийому драматизації (simulation): відтворення прочитаних текстів/сюжетів книжок для домашнього читання/побачених фільмів, імпровізовані вистави на задану тему чи за запропонованою проблемою, вербалізації пантомім, рольові ігри тощо.

Наведемо приклади рольових ігор.

Приклад 1. Завдання: Ти – кінорежисер. Тобі потрібна актриса на головну роль. Опиши її зовнішність.

Приклад 2. Завдання: Ти – Том Соєр. Тобі дуже подобаються незвичайні подорожі. Ти знову плануєш цікаву подорож. Розкажи своєму другу Геку Фінну про неї.

Приклад 3. Завдання: Ти – відома голлівудська зірка. Ти тільки що повернувся із Києва. Поділися зі своїми друзями враженнями про це місто.

Контроль рівня сформованості компетентності у монологічному мовленні

Метою контролю у навчанні ММ є перевірка умінь учнів передавати в усній формі зміст прочитаного або прослуханого тексту і вміння будувати власне монологіч-

не висловлювання на основі відомого тексту або власних знань у межах вивченого мовного і мовленнєвого матеріалу. Отже, *об'єктом* контролю іншомовної КММ є рівень її сформованості або сформованості її складових – знань, навичок і вмінь. Визначення об'єктів контролю КММ виходить із цілей навчання ММ. Як уже згадувалося, рівень сформованості КММ на кінець початкової школи має бути А1 за глобальною шкалою Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти [1], на кінець основної – А2, на кінець старшої – В1 (рівень стандарту, академічний рівень) та В2 (рівень профільної філологічної підготовки).

Для підсумкового контролю рівня сформованості КММ необхідно керуватися вимогами державних освітніх стандартів і чинних програм з іноземних мов для певного типу загальноосвітнього закладу та кожного етапу навчання (початкова, основна і старша школа).

Прийоми і форми контролю КММ повинні відповідати наступним **вимогам**:

- виконувати не лише контрольну, але й навчальну функцію;
- бути адекватними, тобто спрямованими на перевірку саме монологічної форми спілкування;
- бути цікавими для учнів і враховувати їхні вікові особливості;
- не вимагати багато зусиль на перевірку та обробку результатів контролю.

Щодо *форм* контролю, то для ММ характерний усний індивідуальний контроль. Він дає змогу достатньо ефективно перевірити рівень сформованості вмінь, навичок і знань учнів. Але під час поточного контролю варто поєднувати індивідуальні форми перевірки з парними, груповими та фронтальними, щоб уникнути пасивності класу. Для цього можна давати іншим школярам установки на прослуховування того учня, який говорить, створювати ігрові ситуації і, таким чином, мотивувати учнів до участі у роботі. Так, школярі можуть виконувати певні мовленнєві дії (слухати, записувати, замальовувати, рахувати тощо). Для більш об'єктивного контролю і з метою детального аналізу мовленнєвих висловлювань учнів (наприклад, мовних помилок) доцільно використовувати ТЗН.

Для оцінки рівня сформованості КММ застосовуються такі *контрольні вправи*: 1) опис малюнків; 2) повідомлення про себе та своїх друзів; 3) переказ прочитаного або прослуханого тексту з різними модифікаціями; 4) створення монологічних висловлювань за допомогою природних опор; 5) вільне монологічне висловлювання за конкретною ситуацією. Наприклад:

Тема „Відпочинок і дозвілля”. Очікуваний продукований тип монологу – монолог-переконання.

Завдання: Ти працюєш у британському (німецькому, французькому, іспанському) філіалі провідної української туристичної компанії. Розкажи потенційним клієнтам з Англії (Німеччини, Франції, Іспанії) про переваги проведення зимової відпустки в українських Карпатах.

Монологічні висловлювання учнів доцільно оцінювати з урахуванням наступних **критеріїв**:

- 1) відповідність висловлювання темі (ситуації), обраному типу монологу і досягнення комунікативної мети (вирішення комунікативного завдання);
- 2) обсяг висловлювання;
- 3) темп висловлювання;
- 4) комбінування різних мовленнєвих зразків;
- 5) ступінь зв'язності, логічності, аргументованості висловлювання;
- 6) структурно-композиційна завершеність висловлювання;
- 7) наявність елементів творчості у висловлюванні;
- 8) фонетична, лексична, граматична і стилістична правильність мовлення учнів у монологічній формі.

Другий і третій параметри відносяться до *кількісних* критеріїв оцінки рівня сформованості КММ, решта характеризують ММ з якісного боку, тобто є *якісними* критеріями.

Однак не можна звести виставлення оцінок за монологічне висловлювання учнів до простого підрахунку кількості їхніх помилок. Якщо учитель виправляє помилки під час відповіді учня, останній перериває своє мовлення, замовкає, в деяких учнів може з'явитися страх перед виступом іноземною мовою на уроці. Не варто переривати потік мовлення учня, так само як і не варто залучати учнів до виправлення помилок своїх однокласників. Слухачі повинні вникати у зміст висловлювання, а не „вихоплювати” помилки. Над помилками, що часто повторюються, слід окремо працювати.

Що стосується здібностей до ММ, рівень їх розвитку перевіряється головним чином опосередковано через особливості іншомовного спілкування або за допомогою опитування, анкетування, тестування тощо.

Отже, у цій статті вивчається питання навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів іншомовного ММ в аспекті сучасного компетентнісного підходу. Перспективами подальших наукових розвідок є дослідження теоретичного підґрунтя методики формування іншомовної КММ у різних типах вищих навчальних закладів у студентів мовних і немовних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И. А. Зимняя – М. : Просвещение, 1991. – 222 с. – (Б-ка учителя иностр. яз.).
3. Обучение речевой деятельности на английском языке в школе : пособие [для учителей] / [Скляренко Н. К., Онищенко Е. И., Захарова С. Л.]. – К. : Рад. шк., 1988. – 150 с.
4. Скалкин В. Л. Обучение монологическому высказыванию (на материале англ. яз.) : пособие [для учителей] / В. Л. Скалкин – К. : Рад. шк., 1983. – 118 с.

Отримано 25.12.12